

SZEGEDI MUNKÁSMOZGALMAK A XX. SZÁZAD ELEJÉN

„... az igazság rettentő, halálos
Ha nép közé megy a mai világban.
Majd jó idő. Oh! bár itt lenne már
Midőn utcákon fogják azt beszélni
De akkor a nép nem lesz kiskorú!...”

(*Madách: Az ember tragédiája; Kepler-jelenet.*)

Tanulmányunkban bemutatjuk a szegedi munkásmozgalom kezdeti szakaszát, és adatokat közlünk olyan értelmiségiekről, akik Szegeden elsők között hirdették a marxista eszméket.

Századunk elején világszerte megváltozott a gazdasági élet. A klasszikus kapitalizmust az imperializmus váltotta fel, s az alapvető gazdasági és társadalmi változásokat eredményezett nálunk is.

Az 1900—03-as nagy világgazdasági válság hulláma nálunk mezőgazdasági válsággal párosult, és hosszú ideig tartott. Az országszerte 1905-ben föllángolt földmunkásmozgalomban a viharsarkiakon kívül már szegediek is szerepelnek: Kerekes Mihály és Németh Antal.

Az egyre nagyobb mértéket öltött sztrájkmozgalomnak első célja volt, hogy a munkaidőt csökkentsék, és felemeljék a hihetetlenül alacsony munkabéreket. A tőkések maximális hasznuk biztosítására gyáraikban látástól-vakulásig nőket és gyermekeket alkalmaztak. A nyomor és megfeszített munkáknak az volt az eredménye, hogy a statisztika szerint akkoriban Magyarországon az átlagos férfikor 36, a nőké pedig 29 volt.¹ Akik tudományos meggyőződéssel hirdették, hogy valamiféle gazdasági átalakulás következik, azok felforgatók voltak. Akik pedig hittek is a fejlődésben, azok meg hazátlan bitangok lettek.²

A haza kisajátított fogalomná vált, s akik nem emeltek kalapot az uralkodó érdekeknek, már válhatták is a hajójegyet a Cunard Line bármelyik hajójára. Az ország 20 millió lakosából csak alig 5%-nak volt választójoga. Vigasztalan a helyzet akkor is, ha a kulturális állapotokat nézzük. „Nemzetünk uralkodó rétege” állandóan csak a „nyugati hatást” hangoztatja. Polgári lapok a „kultúra védőbástyájáról” cikkeznek. Pedig 1900-ban lakosságunk 49,6%-a analfabéta, iskoláink több mint 77%-a egyházi kezelésben van.³ A természettudományok axiómáit tilalmazták, s a tudománynak általában nem lehetett bizonyos szentelt köröket áthágnia.

A századeleji Magyarország forrongó légkörében csak az erjedés nyomai észlelhetők. Az 1905-ös oroszországi forradalom hatására a fővárosban két értelmiségi csoportosulás alakul ki: a Galilei-kör s a polgári radikálisok tábora. Előbbiek tevékenységének csúcspontja 1908—1909-re esik; 1912-ben újból föllángol mozgalom az ún. „Vörös-Csütörtök”-kel. Tevékeny tagjait később a frontokra küldik.⁴

¹ Németh József: Történelemszemlélet a szabadoktatás 1907. évi pécsi kongresszusán. — A T.I.T. történelmi választmányának közlönyve: Történelemszemlélet. 3. sz. Bpest, 1964. 33. o.

² Czibula Antal előadása: Új irányban. Két oldalas beszédvázlat 1906-ból. A Társadalomtudományi Társaság szegedi újjáalakulása alkalmából. Kéziratban a Móra Ferenc Múzeumban (továbbiakban: Cz. A.)

³ N. J. i. m. 40. o.

⁴ N. J. i. m. 40. o.

A radikálisok, bár nyíltan hadat üzentek az uralkodó osztályok érdekeit védő „függetlenségi” politikának, nem gondoltak a tőkés társadalmi rendszer gyökeres megváltoztatására. A munkások pártjában a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetői csak részben tudtak megfelelni történelmi feladatuknak. A párt tevékenységi területe tele volt „törvényes és közigazgatási” drótkadályokkal. Forradalmi taktikát csak a párton belüli ellenzék követett. A forradalmi nyugtalanság még sem tudott celekvéssé érlelődni Magyarországon.

1905-ben voltak az első tömegdemonstrációk, a sztrájkok, amikor a gazdasági követeléseket politikai jogok követelésével kapcsolták össze. A sajtóból értesülünk, hogy néhány nappal a forradalom kitörése után a szocialisták Szegeden, a Klauzál téren gyűlést akartak rendezni, de nem kaptak rá hatósági engedélyt, s így csupán tüntető sétát tarthattak a város főbb utcáin.

Ha a századforduló egy évtizedének (1897—1906) helyi sajtóját nézzük, meggyőződhetünk arról, hogy a cikkíróknak általában fogalmuk sincs a társadalom fejlődésének törvényeiről. Ha pl. sztrájkokról van szó, a lapok hangosak a megtorlás követelésében. Akad olyan cikkíró is, aki fölveti a Munkaadók Sztrájkellenes Szövetsége megalakításának eszméjét is.⁵ Csongrád megye első szocialista képviselőit (Szegeváron: Mezőfi Vilmos, Csongrádon: Tolnay Károly, Szentesen: Csanád Dénes) „szocialista adószedőknek” aposztrofálják. De kiket is tartanak szocialistáknak? Ha egy munkaadó elzavarja alkalmazottját, mert az későn megy be munkahelyére — így mondja: „Menjen maga a fenébe, cucilista barátaihoz!...”⁶

Proletároknak csak az utcai kolduló gyermekeket tartják, akik eldobált cigaretta-csikkeket gyűjtenek a korzón. A koldulásnak teljes szigorral véget kell vetni — hangoztatják. A város közönsége eleget áldoz jótékony célokra, s az állam gondoskodik a közsegélyre szoruló gyermekekről. Ezenfelül még a koldulás címén külön is adózni, több lenne, mint amennyit a humanizmus megkövetelhet — írják. Sok szó hangzik el a kivándorló szegedi „cselédekről” is.⁷

1905-ben a fővárosból Szegeden telepedik le egy lelkes emberbarát, *Hollós József dr.*, aki először hirdeti itt, hogy az alkohol a társadalom mérgese. S nem véletlen, hogy ez az igazság Szegeden nem a polgárság, hanem a munkásság soraiban talál először visszhangra. Nem volt tagja a Szociáldemokrata Pártnak, mégis éveken át a legnépszerűbben hallgatott előadója a munkásságnak, s a kulturális föllendülés az ő indításához fűződik ebben a városban.

A hírneves tudósorvos önéletírásában írja: „... Szeged nagy, álmos város. Fekvésénél, méreteinél, adottságánál fogva nagy jövő előtt áll... a kórháza is nagyszerű, mert olyan öreg és rozoga, hogy új és modern kórház építése elodázhatatlan.”⁸

A helyi kulturális események tárgyalásakor foglalkoznunk kell *Ferencz Gáspár* és *Czibula Antal* személyével. Előbbi a szegedi munkás szervezkedés bölcsőjét ringatta, a másik pedig a munkás szabadiskolának volt lelke és irányítója.

Ferencz Gáspár életéről annyit tudunk, hogy a Székelyföldről származott. Apja, mint tűzér, Bem apó seregében harcolt. Szabómesterséget tanult; vándor-legény korában bejárta az országot, s a külföldet is. Így ismerkedett meg a különböző szocialista eszmeáramlatokkal, Kropotkin herceg tanításával. Eszmei anarchista

⁵ Szegedi Napló 1905. jan. 8. sz. Vö. Gaál Endre: A szegedi ipari munkásság 1905 előtti szocialista szakmai szervezkedésének néhány kérdése. — Acta Univ. Szeged de Attila József nominatae; Acta Hist. tom. XIX. Szeged, 1965. 5. o.

⁶ Ügyvédi tényvázlat Cz. A. perirataiból.

⁷ Szegedi Napló 1905. jan. 3. sz.

⁸ Hollós József: Egy orvos élete. New-York, 1944. 59. o.

volt, majd Schmitt Jenő Henrik⁹ és Tolsztoj tanítványának vallotta magát. A 90-es években került Szegedre, s 1897-ben résztvett az első ceglédi földmunkás kongresszuson, mint a szegedi munkások küldöttje.¹⁰ 1898-ban megállapította az Első Szegedi Munkásszövetkezetet. Sikerült vagy száz munkást megnyernie a szövetkezés eszméjének. Kezdetben a szövetkezet üzletének vezetését is vállalta. Minden remény megvolt arra, hogy a vetett mag szépen kikel. A szövetkezet egyik tagjának, Galbáts Lajos borbélymesternek azonban az a gondolata támadt, hogy létesítsenek — felsőtanyai homoki szőlője terméséből — borkimérő üzletet is. Ferencz Gáspár hiába hadakozott ellene. Erre visszalépett az áruüzlet vezetésétől, s 1901 elején Lippay Lajos ügyvédet jelölte a szövetkezet elnökéül. Lippay azzal vállalta az elnökséget, hogy a nála irnokoskodó Czibula Antalt viheti oda jegyzőnek. Ekkor kötöttek Czibula és Ferencz Gáspár elválaszthatatlan barátságot.

A szövetkezet az „Első Szegedi Fogyasztási és Takarékosági Általános Szövetkezet” címét viselte s fűszeres boltja, s később korcsmája is volt. A bolt a Valéria (ma Bartók Béla) tér és a Zsinagóga utca sarkán volt, és a tér és a Mikszáth Kálmán utca sarkán a korcsmája. A bolt üzletvezetője Nagy Sándor, volt csendőr, a korcsmáé Koczka Dénes szabómunkás. Tagjai munkás emberek voltak, s közöttük a szociáldemokrata párt vezető emberei: Ábrahám Mátyás, Koncz Károly, Bezdán Lajos.¹¹

A szövetkezet hónapok alatt tönkre ment, s ennek nyomán alakult 1909-ben a Szegedi Munkások Fogyasztási Szövetkezete.

Ferencz Gáspárban a munkások apostolt láttak, amikor a szocializmusról beszélt és amikor a szövetkezeti gondolat nagyságát fejtegette előttük. Könyveket adott kölcsön, Kropotkin „Emlékiratait”-t, a „Kölcsönös segítségről” c. munkákat, vagy Marx, Engels, Lassalle, Bebel nehezen beszerezhető műveit.

A munkások közül sokan nem értették meg Ferencz Gáspárt; azt vélték, hogy részvényeseket, tőkéseket akar belőlük nevelni, akiknek az évi osztalék legyen az álmuk. Mások azzal gyanúsították, hogy meg akar gazdagodni a szövetkezet vagyonából. Elvették a kedvét a munkától, pedig olyan szegény maradt, amilyen volt. 1901-ben elköltözött Kulára, s ott kis szatócsüzletet nyitott. Mint leveleiből kiderül, a szövetkezés gondolatához, a szocialista eszmékhez, haláláig hű maradt. A felszabadulás előtt Szegeden, a szegényházban halt meg. Magvető volt, az elsők között hirdette a proletárok szellemi téren való képzését.

Czibula Antal az 1919-es proletárdiktatúra hármastagú direktóriumának tagja, aki fiatal éveitől kezdve életét a munkások ügyének szentelte.¹² 1879. március 1-én született Szegeden, 1894-től kezdve a szocialista eszmék iránt korán érdeklődő diák. A joghallgató Czibula ott volt minden népgyűlésen, amit a szocialista munkások rendeztek. Hallgatta Bokányi Dezső, Groszman Miksa, Pfeifer Sándor, Csizmadia Sándor, Weltner Jakab, Kardos Izrael Jakab s mások előadásait.

⁹ Schmitt Jenő Henrik (1851—1916) magyar származású idealista filozófus, anarchista; élete nagy részét Németországban töltötte.

¹⁰ Tiszai Viktor (Csongor Győző): Képek a szegedi munkásmozgalomból: Ferencz Gáspár Dél-Magyarország, 1960. dec. 25. sz. 12. o.

— Az 1967 februárjában, a ceglédi múzeum által rendezett „Várkonyi István emlékkiállítás” anyagában a „... Kiküldöttek 1897. szept. 8—9 és 10-én Cegléden tartandó párt kongresszusra megválasztottak és megjelentek” jelzésű lajstromban a szegedi küldöttek: Fari György 128. sz. és Ferencz Gáspár 129. sz.

¹¹ Cz. A. iratgyűjteménye a Móra Ferenc Múzeumban: „Munkásmozgalom, szabad iskola, előadások” jelzésű iratcsomóban.

¹² Életének s működésének vázlatát 1. „Forradalmak szegedi szemtanúi” (Csongor Győző összeáll.) Szeged, 1959. 15—17 o.

Ismerte a mozgalom akkori vezetői közül az Amerikából hazatért Ábrahám Mátyás szabómestert, Bezdán Lajost, s Koncz Károly földmunkást, Polyák (Pollák?) Béla nyomdászt. Ferencz Gáspár rá is nagy hatással volt. Könyveket kapott tőle kölcsön, s ő ismertette meg Schmitt Jenő Henrik ismeretelméleti eszméivel, s tőle kapta Büchner Lajos „Erő és anyag vagy a természetes világregend alapvonalai” c. könyvét is.¹³

Nagy hatással volt reá a tolsztojánus szegedi festő, Károlyi Lajos,¹⁴ kivel Pillich Kálmán ügyvédi irodájában ismerkedett meg. Károlyitól hallott először a történelmi materializmusról. Sokra becsülte Bezdán Lajos szabómunkást, Szöri József (1878—1914) ügyvédet, a modern társadalomtudományban, s elméletben jártas meleg s igaz szívű festőművészt.¹⁵ Fiatalkori barátja Koczka Elemér,¹⁶ a pesti egyetemen magyar-latin szakos volt, s ott lett szocialista. Vágó Bélával és másokkal diákröpiratokat szerkesztett.

Koczka Elemér ismertette meg Czibulát Juhász Gyulával, a költővel. Ilyen ismeretséggel került Czibula Antal a munkásmozgalomba. Irodalmi érdeklődésű volt,¹⁷ ekkor írta egyfelvonásos, „Sztrájkban” c. színművét. Álnéven jelent meg, mert egy joghallgatónak nem volt tanácsos csendőrtűzzel zárni egy dráma vég-jelenetét.¹⁸

1901. május 27-én beszélt először munkásokhoz, Dorozsmán, egy szövetkezeti gyűlésen. Közel ezer előadást tartott életében, s ezeknek kilencven százalékát munkásoknak, mozgalmi tárgykörből. A 900-as évek elején a szegedi munkásmozgalom vezetője s élesztője Révész Sándor, a Pálffy-féle vasgyár hivatalnokja, a szociáldemokrata párt fizetett titkára volt. A párt, az izmosodni kezdő munkásmozgalom első halottja is ő volt Szegeden, 1907-ben.¹⁹

1905-ben megyei értekezletet tartottak Szegeden, amikor majdnem minden szakmának megvan már a helyi csoportja, szabad szervezete. Ebben az időben a vezetők Groszman Jenő és Gál István nyomdászok, Széll Mihály festőművész, aki Révész Sándor után egy ideig a párt titkára is volt. Pósz Jenő famunkás, Barna János és Bálint Ferenc építőmunkások, Biszterszki Lajos képviselték a kereskedelmi alkal-

¹³ Cz. A. szóbeli közlései.

¹⁴ Cz. A.: „A nagy diktátor” (Egy ügyvédsegéd naplója). Szeged, 1928. „A hölcs a tarlón” c. fejezetben Imrefi néven, Károlyi Lajos festőművészt írja le. 169—199. o.

¹⁵ Szöri József Szegeden született, s tagja volt a szegedi Képzőművészeti Egyesületnek. Az első világháború előtt Münchenben volt kiállítása. Nagy jövőt jósoltak neki. Az volt az életelve, hogy az életben s a művészetben nem becsületesnek lenni, a legnagyobb bűn. Móra baráti köréhez tartozott. Különösen sikerültek voltak karikatúrisztikus vázsnai, melyek magánosok s egy része a szegedi múzeum gyűjteményében található.

¹⁶ Koczka Elemér és Cz. A. iratgyűjteményében „Legjobb barátaim” jelzésű iratcsomóban. Koczka a kevesek közül való volt, aki ebben a városban a modern szociológiai elméleteket tanulmányozta. Előadásokat is tartott. Szeged és Vidéke 1906. júl. 15. sz. (K. E. gimnáziumi tanár előadása).

¹⁷ Cz. A. iratgyűjteménye. „Fiatalkori próbálkozások” jelzésű iratcsomóban.

¹⁸ Első ízben nyomtatásban „1919. Músortűzet a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulójára” c. kiadványban jelent meg. Bpest, 1959. Kiadja a Népművelési Intézet. 11—20 o. — Előszóban: „... e munkájának értéke eredetiségében van. A cselekmény korhű tartalmában és eszmei tisztázottságában olyan erényeket árul el, amelyek elég ritkák a századforduló proletártárgyú magyar színpadi irodalmában”.

¹⁹ Gyászbeszéd s a koszorúra való gyűjtőív eredetiben a Móra F. Múzeumban. A gyűjtőív 18-an írták alá, köztük: Klein Ferenc, Király József, Czvéity Pál, Jambrik Gy., Pestalics István, Varsandán László, Csamangó István, Lengyel Jenő, Tóth László, Braun Oszkár, Popovics János, Pózsity Péter, Ótott József és mások.

mazottakat ezen az értekezleten.²⁰ A sztrájkokat csak néhány napig bírják anyagiakkal, s egy sztrájkkudarc vitte magával a nyomdászok helyi csoportját is. Ezután alakult meg a Munkaadók Szövetsége, amit ebben az időben a munkások „kutyaszövetségnek” hívtak.²¹

Az ún. darabont korszakban élénkül meg Szegeden a választójogért való küzdelem.

Az emlékezetes Csongrád megyei Szociáldemokrata Kongresszusról, (1905. december 24-én és 25-én) erősen kurtított, cenzúrázott közlemény jelent meg a sajtóban. Az eredeti közlemény szövegéből az alábbiakat idézzük:²²

„... a napirendnek legfontosabb pontja volt a *földművelők szervezkedése*. Kerekes Mihály beszédében kifejtette, hogy a földműveseken áll most már, hogy öntudatos munkásokként akarják-e a szervezkedést, vagy továbbra is tanulatlan, kizsákmányolt tömeg akarnak-e lenni... (Kerekes Mihály és Csala Imre, egyszerű földművesek ecsetelték a nép nyomorúságát és hátramaradottságának okait...). Kimondotta a kongresszus, hogy a Csizmadia Sándor szerkesztésében megjelenő „Világszabadság” c. lap terjesztése érdekében a megye területén minden községben, faluban, vagy szállásban egy 3 tagú bizottságot szervez...”.

Az uralkodó osztályok világszerte, az erősödő és szocialista szemléletű tömegmozgalomtól félve, keresik az ellenszert, s a saját ideológiájukat képviselő előadásokkal kísérik meg a munkásság tömegeinek átnevelését. Így Angliában, Írországban, Dániában és Németországban, Franciaországban a felnőttek tanfolyamait szervezik meg.²³ Nyugaton általában szabadelvű polgárok kezdeményezésére az egyetemekről indul ki a nép tanításának gondolata. Oroszországban, s a kelet-európai államokban a munkások helyzete és kulturális színvonala eltérő. A cári elnyomás alatt népoktatásról, legalább is nyugati méretekben, nem beszélhetünk.

Magyarországon Kossuth veti föl a szabadoktatás gondolatát: a Pesti Hírlap 1841. jan. 6-i számában közölt felszólítást egy hasznos ismereteket terjesztő társaság megalakítására. Ezután Fáy András sürget előadásokat iparosok számára, Eötvös szorgalmazza az önkéntes művelődési egyesületek létrehozását. Türr István, majd Irányi Dániel 1869-es ilyenirányú törvényjavaslatát elvetik. Trefort kultuszminiszter szerint „a magyar falusi népet, ha elért egy bizonyos kort, többé már nem lehet sikeresen oktatni”. 1891-ben a Magyar Tudományos Akadémián Gaál Jenő előadást tart az „Alföldi munkásmozgalomról”, melyben mélységes gyűlölettel fordul a munkás- és parasztmozgalom ellen.

A századfordulón — ezek ellensúlyozására — egyre szaporodnak az uralkodó osztály által megszervezett egyesületek. (Körmöcbánya: 1880, Budapesten 1891-ben a „Szabad Lyceum”, majd 1902-ben az „Erzsébet Népakadémia”²⁴). Üléseik kevésbé látogatottak, mert a munkásság egyre inkább a szociáldemokrata szervezetek befolyása alá került. 1906-ban Pécsen országos kongresszus megtartását javasolják a felnőttoktatás kérdéseinek megvitatására. Viharos időben (aratósztrájkok után, bérharcok idején) 1907. október 3-án nyílt meg a kongresszus, amelyen 850 tag vett részt. A vitában résztvettek többek között Kunfi Zsigmond, Ágoston Péter,

²⁰ Cz. A.: Krónikás adatok Szegedről. Népszava 1930. máj. 1-i sz. 114—115. o. — Gaál Endre idézett munkájában nyilvánvalóan kevesli visszaemlékezései alapján közölt adatait. Cz. A. nem a helyi munkásmozgalom kutató történétírója volt, hanem annak harcosa. Adatait örömmel fogadjuk, s gazdag hagyatéka nem vázlatos forrásanyag.

²¹ Cz. A.: Krónikás adatok Szegedről.

²² Eredetije a Móra F. Múzeumban.

²³ N. J. i. m. 43. o.

²⁴ N. J. i. m. 44. o.

Harkányi Ede, Pikler Gyula, Jászi Oszkár, Prohászka Ottokár, Marczali Henrik. A baloldali erők itt már a történelmi materializmus s általában a marxizmus fegyvereivel szállnak szembe a jobboldal támadásának. Kár, hogy a vitaközö baloldal nem tudott egységesen tömörülni, mert nem volt forradalmi, összefogó pártjuk.

A pécsi kongresszus vitája még javában tartott, amikor Szegeden olyan nyomokra bukkanunk, hogy a munkások egy kis töredék csoportját már Marx tanításával ismertetik meg, s ezzel kapcsolatban természettudományos, politikai, földrajzi, közjogi stb. ismeretekről hallanak.

Ennek előzményéhez tartozik, hogy Szegeden 1905. januárjában Bite Pál szerkesztésében, új tanügyi lap jelenik meg, s ugyancsak az év elejétől kezdődően felújítják a „*Munkások vasárnapja*” c. előadássorozatot.²⁵ Az előadásokat az I. kerületi polgári- és felsőkereskedelmi iskola emeleti vegytan termében tartották, hogy „hűséges” ipari és kereskedelmi munkásokat képezzenek ki. Főleg olyanok számára indították, akik „értelmes és figyelmes iparosok, gyári és kereskedelmi alkalmazottak és többre becsülik a hasznos és hézagpótló előadásokat, mint csak a szórakozásokat nyújtó és amellettt költséges kávéházi, vagy korcsmai mulatozást...” „*A magyar ipar pártolásáról*”, (Szmollény Nándor), „*A levegő egészségügyi fontosságáról*” (Fehér János), „*Szociális viszonyok a görögöknél az ókorban*” (Pazar Béla), „*A jobbagység állapota a mohácsi vész előtt*” (Borosnyai Károly) címmel hangzanak el előadások.

1906-ban *Hollós József* és baráti köre hívja életre a Szabad Lyceumot,²⁶ melynek keretében a Társadalomtudományi Társaság helyi csoportja rendez előadásokat fővárosi előadókkal. Ez inkább már szabadgondolkodó értelmiségiek, művészek s olvasó munkások önkéntes tömörülése. Decemberben Rónai Zoltán tartott előadást a történelmi materializmusról. A tudósítás szerint az előadás felfogásával Eisner Manó jogszigorló nem értett egyet.²⁷

Ugyanekkor különböző munkás szakegyesületekben (Nyomdászok: Laudon utca, földmunkások: Szegfű utca, famunkások: Dugonics utca) olyan előadások is elhangzanak, amelyeket helyi és budapesti előadók tartottak. Ilyenek: „*Szakszervezeti mozgalom és a kollektív szerződés*”. „*Proletárság és a sztrájk*” (Bokányi), „*Bérmunka és tőke*” (Weltner Jakab), „*Gazdasági és politikai harc*” (Garami Ernő) stb.²⁸ Mindezek azonban csak szórványosan megrendezett előadások, és nem rendszeres tanfolyamok, mint amilyenekre szükség volna.

1907. júliusában *Czibula Antal*, a párt vezetőségi tagja, memorandumot nyújtott át a szociáldemokrata párt vezetőségének. Kérte, hogy a vezetőség tekintse feladatának egy munkásotthon létesítését. Javaslatára határozatot hoznak, hogy ez év őszén tudományos előadásokra vonatkozó tervet készítenek, mert tudják, hogy a munkás-ság osztályharca nagyobb eredményeket csak akkor érhet el, ha a gazdasági szervezkedéssel együtt folyik a munkások tudományos képzése.²⁹

Így született meg az első munkás szabad iskola Szegeden. Azt, hogy hol és mikortól meddig működött, ma már nem állapítható meg. Az iskola tananyagának, tanmenetének teljes szövege viszont megmaradt Czibula Antal hagyatékában.³⁰

²⁵ Szegedi Napló 1905. jan. 10. sz. — A „Munkások Vasárnapja” c. előadássorozat már 1893-ban megindult. Első előadója közt sokat szerepelt Vánky József szegedi főreáltanodai tanár.

²⁶ Hollós József i. m. 60. o.

²⁷ Szeged és Vidéke 1906. dec. 28. sz. 6. o.

²⁸ Szeged és Vidéke uo.

²⁹ Határozat eredeti szövege a Móra F. Múzeumban.

³⁰ Eredeti szöveg uo.

A résztvevők névsora is ismeretes. Ezek a következők:

Aragyánszki Radó	Horváth Gyula
Arany Tóth László	Horváth József
Ábrahám Mátyás	Kanczár Ferenc
Babos Árpád	Kakuszi János
Babos Béla	Kakuszi József
Babos Sándor	Kálmán József
Balogh Péter	Klaity Miklós
Balogh Lajos	Lengyel János
id. Barna János	Klucsics Dezső
ifj. Barna János	Mollik Sándor
Bálint József	Molnár János
Bálint Ferenc	Necseszál Ernő
Beláncsics Milán	Popovits János
Boldis József	Sofró Ferenc
Braun Oszkár	Sorbán András
Cseh Imre	Szell József
Csonka Mihály	Tóth László
Fráter Károly	Varsandán László
Gyukics János	Vörös Illés
Hanzel József	Zombori József

(Sikli Bertalan, Üveges Ferenc, Tóth József).

I. A munkás iskola tananyaga:

a) Természettudomány: Anyag. Erő. Mozgás. Természeti tünemények. Természeti törvények. Szerves és szervetlen élet. Fejlődés.

A mindenség. A föld helye a mindenségben. A föld keletkezése (Laplace-elmélet).

A csillagászati tudomány, mint az emberiség haladásának tényezője.

Az ember helye a természetben. A leszármazás tana. (Darwinizmus).

Biológiai alapismertek: A sejtek élete. Az anyagcsere. A vérkeringés. Az agy működése. Anatómiai ismeretek.

A munka egészségtana. A táplálkozás. A levegő. A lakás.

Társadalmi betegségek.

b) Szociológia: A társadalomtudomány köre. Alapfogalmak: Szociológia. Szociálpolitika. Szociális kérdés. Szocializmus.

1. Társadalom fogalma. Társas lény-e az ember. Gazdasági összeműködés.

Termelés. Javak. Anyagi és szellemi javak. Termelési tényezők. Tőke. Munka. Munkabér. Értéktöbblet. Tőkés termelési rend.

A termelés, mint a társadalmi fejlődés legfőbb tényezője.

A társadalmi fejlődés főbb vonásaiban. Kezdetleges munka, kezdetleges társadalom. A tulajdon ősi formája.

Földművelés. Törzsszervezet.

Rabszolgaság. Jobbágyság.

A középkori társadalmi intézmények.

Az újkori gazdasági átalakulás részletesen. Osztályok. Osztályharcok.

A középkori céhek. A manufactúra. A gépek. A polgári osztály kialakulása. Az újkori osztályharcok. Polgárság. Proletariatus. A szocializmus fogalma. A szocializmus története. Gazdasági életünk. Válságok. Marx szocializmusa: A tőke felhalmozódása. Aktív és passzív fejlődési folyamat. A collectív termelési rend. A termelési eszközök közössége. A fejlődés iránya. A collectivismus előnyei. Utópiák.

A jövő társadalmának rajza.

2. Erkölcsei fogalmak.

3. A jog.

4. Állam.

5. Tudomány.

6. Művészet.

7. A szociáldemokrata párt átmeneti programja.

c) *Politikai földrajz*: A világ legnagyobb államainak és népeinek gazdasági élete, alkotmánya.

d) *Közjog*: Törvény. Alaptörvény. Államterület. Király. Parlament. Ausztriával való államközösség. Közigazgatási szervezet.

e) *Jogi ismeretek*: Személyjog. Dologjog. Kötelmi jog. Munkaviszony. Ipar-törvény. Családi jog. Örökösödési jog.

f) *Irodalom és művészet*: Irodalmi műfajok. Népköltészet. Naív eposzok. Nép-dalok. A regény. Jókai. Zola. Gorkij. Turgenyev. A színmű. Shakespeare. Ibsen. Társadalmi színmű. A magyar irodalom jelesei: Petőfi. Arany. Eötvös. Madách. Jókai. Irodalmi és művészeti példák.

g) *Szónoklattan*:

1. Elméleti szónoklattan: Tárgyválasztás. A szónoki beszéd elrendezése. Be-vezetés. Tárgyalás. Befejezés. Érvelés. Bizonyítás. Példák. Hasonlatok. Hangulat-keltés.

A szónoklás külső eszközei.

Szónoklati remek. A szónoklás története: Demosthenes. Cicero. Mirabeau. Kossuth. Lassalle.

2. Gyakorlati szónoklattan: Miről beszél a munkás szónok? A szervezkedés. Az öntudat. Az osztályöntudat.

A mi politikai viszonyaink. Az osztályparlament. Az osztályigazság. Tőkések.

Az inség. Lakásnyomor. Táplálkozás. Az egészségtelen munka. Az élet. Az igazság. A jövő társadalom.

Gyakorlati útmutató: Pártszervezet. A mozgalom szervei és eszközei. Szak-szervezet. Szövetkezet. Szakszervezeti élet. Szabadszervezet. A sztrájk.

II. Előadók:

- a) Természettudomány: Dr. Hollós József. b) Szociológia: Czibula Antal.
c) Politikai földrajz: Dr. Szőri József. d) Jogi ismeretek: Dr. Fischhof Henrik.
e) Közjog: Dr. Fischhof Henrik. f) Irodalom és művészet: Bíte Pál, Dr. Szőri József.
g) Szónoklattan: Czibula Antal. Baticz Gyula.

III. Tanrend:

Hétfő: este 8—9. Természettudomány.

Kedd: este 8—9. Jogi ismeretek. Közjog.

Szerda: este 8—9. Politikai földrajz.

Csütörtök: este 8—9. Szociológia.

Vasárnap de.: 9—10. Irodalom és művészet.

du.: 4—5. Elméleti szónoklattan.

du.: 5—6. Gyakorlati szónoklattan.

Kötelező tantárgyak: Természettudomány. Szociológia. (Irodalom és művészet). Szónoklattan.

Nem kötelező tárgyak: Jogi ismeretek. Közjog. Politikai földrajz.

IV. Tanítási módszer:

A tanítás célja a mozgalom számára erőket nevelni. Ezért az előadásoknak oktatóknak kell lenni, s az előadóknak arra kell törekedni, hogy mindazt, amit előadott, számonkérje a hallgatóktól s folytonos figyelemmel kell kísérnie a hallgatók előmenetelét. Ez legcélszerűbben úgy érhető el, ha az előadó csak az óra egyik felében ad elő, a másik felében a már előadottakból kérdezi ki a hallgatókat. Az előrehaladás céljából célszerűnek mutatkozik, ha az előadó a feleletekről jegyzeteket készít magának: classificál.

Ahol lehet, a szemléltetésre gondot kell fordítani (Természettudományok). Előadó gondoskodjék eszközökről.

Célszerű lesz a műrecek bemutatása a művészeti előadásoknál s az irodalmi és szónoklattani előadásoknál a jeles alkotások minél gyakoribb ismertetése.

V. Hallgatók:

Hallgató lehet bármely szervezett munkás, aki ajánlkozik, s akit a szakmájának a vezetősége is ajánl.

Lehetőleg a fiatalabb munkáshallgatók jelentkezése lesz kívánatos.

A hallgatóknak jelentkezésük alkalmával meg kell jelölnie azon nem kötelező tárgyakat, melyeket hallgatni kíván s amelyek hallgatása reá nézve azontúl kötelezővé válik.

Valamely választott tárgy előadásainak nem látogatásával kiteszi magát annak, hogy a többi tárgyak hallgatói sorából is kirekesztik.

A hallgató után szakmája havonta 1 K tandíjat fizet.

A hallgató jelentkezése alkalmával korát, iskolai képzettségét sajátkezűleg kitöltött íven feljegyzi s az iskola szemleli igazgatásával megbízott egyénnek adja át.

VI. Tandij:

A szakmák által fizetett tandíj helyiség tartására, annak fűtésére és világítására fordítatik, s a gazdasági adminisztrációval megbízott, a szegedi szociáldemokrata párt vezetősége által erre kijelölt egyén kezelése alatt áll.

VII. Igazgatás, felügyelet:

Az iskola szellemi igazgatása az előadók által megbízott egyént illeti.

A gazdasági igazgatás a helyi pártvezetőség hatáskörébe tartozik.

A felügyeletet ugyancsak a helyi pártvezetőség gyakorolja kiküldött által, ki a pártvezetőségnek jelentést tenni köteles.

A kiküldött az előadásokon jelen lehet, azokat állandóan figyelemmel kísérheti, de azt zavarni, közbeszólnia, vagy felvilágosítást kérni az előadóktól nem szabad. Az előadónak sem szabad kérdést intéznie hozzá.

VIII. Fegyelem:

Az előadások a kiszabott időben pontosan megkezdődnek. A hallgatónak szigorúan tilos az előadásokra későn érkezni. A pontatlan hallgató gyakori késedelemzés esetén az igazgató által az előadásokról kitiltható.

Ugyancsak eltiltható az előadások látogatásáról az is, aki magaviseletével a tanítást gátolja. Az eltiltás az előadó javaslatára az igazgató által történik.

Az eltiltás ellen az illető jogorvoslatot kérhet a helyi pártvezetőségnél.

A szabad iskola egyben munkás agitátor tanfolyam is volt.³¹ A korabeli sajtóban nem találjuk nyomait. Arra, hogy valóban működött, bizonyítja a névsorban a nevek mellé beírt sok írásjel, ami valószínűleg a hallgatók jelenlétét, illetőleg szorgalmi fokát jelentette. De van még két önálló fogalmazvány (Molnár János és Popovits János, a tanfolyam hallgatói kézírásával), melyek hátlapjára, Czibula előadó, piros ceruzával feljegyezte bírálatát, és kijavította az íráshibákat is. A bírálatot 1908. január 13. és 27-én írta. Bizonyos tehát, hogy a szabad iskola még ekkor működött. Ez a két fogalmazvány érdekes más szempontból is. Egy cipésmunkás és egy kőművessegéd őszinte, íráshibákkal tűzdelt, gyöngye mondatszerkesztési készséggel összeállított „novellakísérlete”. Ha a témájuk költött is (vagy, valóban nem élményen alapuló?), de a megrajzolt háttér, a nyomorúságos proletársors a századforduló Magyarországnak szomorú, de igaz dokumentuma. Ezek közül egyik az alábbi:

A külvárosban

Decemberben mikor fojtó köd borul a városra,
Síri méla csend uralkodik a sáros, elhanyagolt külvárosi utcákban. Csak egy hazafelé törekvő munkás köhécselése töri meg a csendet.

De annál zajosabbak a munkás lakások, apró gyermekek vég nélküli panasza, sírással vegyülve, miket a munkából hazatért Anyjukhoz intéznek.

Kosarát leteszi, elnémul a zibaj. Kenyér után kutatnak, amit mohó étvágyal fogyasztanak el.

Szerte a szobában hever minden széjjel.

Színe hagyott, szüette ágy, rozoga asztal, egy pár szalma szék, egy hosszú karos pad, amely egyszersmind fekhelyül szolgál a gyermekeknek.

Ez a szobának minden bútora. A falon lomha egykedvűséggel ketyeg egy ódon fali óra.

Kopott számlapjával hosszú, nagy időkről tanúskodik.

³¹ Már 1906-ban a Sz. P. bizalmas jelzésű levélben foglalkozik az értelmiségiek szervezésével. Cz. A. iratanyaga „Munkásmozgalom stb. . .” jelzésű iratcsomóban.

Végre megérkezik a családfő. Fáradt tekintetét végig hordozza a már alvó gyermekeken.

A legkisebb gyermeknek egy kerek teknő a fekhelye, alszik ő is.

Szurtos kis kezében egy darabka kenyér.

Szegényes vacsorát készít az Asszony az asztalra.

Felkölti sorban a már alvó gyermekeket.

Egy biztos ugrással a padon terem a cirmos szőrű cica.

A szerény vacsorából ő is enni kér, erre pedig rászolgált a szegény pára, mert egész nap a bezárt szobában csak a kínzása járja. Vacsora után nyugvóra tér a családfő, vele együtt a gyermekek. Csak az Asszonynak jó meg most az igazi munka. Nappal másoknak dolgozik, az övét éjjel mossa.

Egyet ütött a falon levő vén időmérő. Ekkor már az anya is nyugvóra tér.

Ballag a cirmos szőrű cica is a szokott fekhelyére,
a kis játszótárs mellé a kerek teknőbe.

Popovits János.

„Nagyon ügyes megfigyelés, szép és egészen jó leírás. Csak a helyesírásra kell sokat ügyelnie” 909 I/27. Ennyi a piros ceruzával írt megjegyzés. Kétségtelen, Arany János költeménye hatása alatt készült ez a proletár „Családi kör”.³²

A másik Molnár János fogalmazványa, melyben egy vándorlegény rajzolja meg egy gyárból elbocsátott cipézmester nyomortanyáját, az ólhoz hasonló kamrát, mely nemcsak munkahely, hanem a földön elszórt szalma tanúsága szerint hálólé helye is a proletár családnak. Megdöbbentő megfigyelés: „szegényeknek még ruhájok sem volt, rongyokba takaródtak, szerszám sem igen volt a lakásban, egy ár, tú és egy rossz kalapács... alig néhány centi nagyságú ablakban üres pálinkás üveg is volt látható”.

*

A szabad iskolán megtartott előadások stílusáról, ideológiai tartalmáról, a szocializmusról előadásvázlat is készült:

Bevezetés: Régebben a szocializmust akként határozták meg, az nem más, mint a társadalmi javak 5 évenként való felosztása... Ezt elhitték azok, akiknek nem sok jogosultságuk lehetett a kételkedésre.

Azóta a szocializmus sokkal inkább divatba jött. A vörös zászló alatt harcoló tábor a napi kérdések közé oda helyezte a szocializmus gondolatát.

Tárgyalás: A szocializmusban sokan radikális reformot látnak. Aki sorsával elégedetlen: az szocialista. A „többé-kevésbé”, a „bizonyos fenntartással” szocialisták. Az elégedetlenség nem meríti ki a sz. fogalmát. (A lázongó Petur bán-ok, a kesergő Tiborcok még nem szocialisták).

Helytelen azoknak a történetíróknak álláspontja, akik a XIX. századig minden népmozgalomban szocializmusra bukkannak.

Az utópisták: akik rendszereket alkotnak, megálmodják s leírják a jövő társadalmát.

Munkásmozgalomról lehet beszélni a XVIII. század első felétől kezdve 1848-ig, de ez hol céltalan, hol a forradalmi polgárság küzdőszárnyát képezi — de nem öntudatos osztályküzdelem. Marx és Engels. A Kommunista Kiáltvány. Törvényszerű, gazdasági jelenségek képezik az alapot: tudományos szocializmus. Új módszertani elv: történelmi materializmus.

³² Eredetiben uo.

Szocializmus lényege: a jövedelem eloszlás egyéni formája s a termelés társadalmi alakja közt levő ellentétek megoldása.

Gazdasági forradalmak. Kisiparosból — bérmunkás. Az érték többlet elmélete. A kisajátítók kisajátítása.

A collectív társadalmi rend és ismérvei.

Az osztályharcok. A feltörekvő beourgeois osztály harcai a XVIII. századtól kezdve. (Franciaország, Anglia; chartisták, 1848 június, a Commune).

Napjainkban a munkásság az a társadalmi osztály, mely a gazdasági érvényesülésért és a politikai hatalomért vívja osztályharcát. Ez céljában más mint az eddigiek, melyek csak a „külön osztályérdekeket” ölelték fel. A proletariátus küzdelme az elnyomást örökre akarja megszüntetni. A proletariátus nemzetközileg szervezett tábor.

Az osztályharc eszközei: szakszervezeti mozgalom. Nemcsak gazdasági, de kulturális jelentősége is van: előkészíteni a munkásság lelkét a jövő társadalom számára, melyben fokozott szellemi szükségletek is kielégítést kell, hogy nyerjenek.

Az osztályharc eszközei közt szerepel az eddig nem sokra méltatott szövetkezeti mozgalom is.

Befejezés: Milyen az „ígéret földje” vidéke, amely felé a proletárok, küzdő vándorok tartanak? Írók, tudósok, rajzolják meg. Bizonyos, hogy látjuk körvonalait, s látjuk, hogy vannak, akik munkálkodnak annak elérkezten.

Idézet. Zola „Germinal” c. műve végszavai. „... a föld alatti dübörgés mind tisztábban hallatszott, mintha a csákányosok történeke a föld felszíne felé. — A boszszúra vágyó emberek tömege képezte lent a csírárt, mely a jövő században kibúvik a földből s mikor aratásra megéri, megrendül belé az egész világ...”³³

*

A szabad iskola hivatalos irányítójának nevét nem tudjuk. Kezdeményezői Czibula Antal, Hollós József és Szöri József. Hollós már közismerten jó s népszerű előadó volt ebben a városban. Elemében akkor érezte magát, ha a pusztító népbetegségről, a tuberkulózisról, vagy az alkohol káros hatásáról beszélt munkásoknak. Ő volt az első ebben a városban (s erre még ma is sokan emlékeznek az öregek közül), aki ingyen rendelt szegényeknek s előadásain eredeti anatómiai preparátumokkal szemléltetett. Az ismertetett tanmenetből nem derül ki, hogy milyen volt a művészeti oktatás. Előadója Szöri József, művészettörténeti tanulmányokat végzett, s vasárnap délutánonként elvitte hallgatóságát a múzeumba, ahol előadásokat tartott „*Képekről — munkásoknak*” címmel.

Fischof Henrikről nem tudunk bővebbet. „Földes” valószínűleg tervbevett fővárosi előadó lett volna. Bite Pál a századfordulótól kezdve vett részt a munkásmozgalomban.³⁴ Batitz Gyuláról tudjuk, hogy 1907-ben párttitkár volt.³⁵

A szociáldemokrata párt már 1906-ban foglalkozik bizalmas jelzésű levelekben az értelmiségiek szervezésével.³⁶ Szükség volt ilyen előadókra, hiszen a munkások már évekkel előtte panaszták a pártvezetőségnek, miért nem gondoskodik arról, hogy párt keretébe tartozó munkásság soraiban rendszeres tanítást folytasson,

³³ Eredetiben uo.

³⁴ Bite Pál tanító. Szerepe mai napig tisztázatlan mind a helyi irodalom, mind a munkásmozgalom kutatói előtt. A múlt század kilencvenes éveitől kezdve novellás kötetek láttak napvilágot. Nevével 1919-ben találkozunk újra, mint a direktórium kulturális és nevelésügyi bizottságának tagjával (Bródy Mihály, Hollós József és Móra Ferenc társaságában).

³⁵ Cz. A. Krónikás adatok Szegedről.

³⁶ L. 31. sz. jegyzet!

megismertesse a munkásokat a szocializmus tudományos igazságaival, a marxizmus elveivel.

Kevés adatunk van az 1908-ban létesült „Marx-asztaltársaság” működéséről. Ez a szabad iskolából nőtt ki, s magasabb fokon annak folytatása volt.

Mindössze egy följegyzésből tudjuk, hogy néhányan augusztus 6-án a Korona (jelenleg Hajnóczy) utcai Bamberg-féle vendéglőben összeültek,³⁷ hogy Marx Károly szellemében működő asztaltársaságot alapítsanak. Az volt a céljuk, hogy előadásokat, vitákat rendeznek és a folyóiratokban megjelenő tanulmányokat ismertetik. A társaság alapítói Czibula Antal, Cselik János és Mórócz Géza, de az utókor számára idejegyezhetjük a többiek nevét is: Varsandán László, Necseszál Ernő, Popovits János, Marosán Milán, Babos Sándor, Cseh Imre, Molnár János, Varró Kálmán, Braun Oszkár, Tóth László és Horváth József.

Hogy ez a társaság valóban működött-e s meddig, arról pontos adataink nincsenek. Nem valószínű, hogy az akkori kormányzat engedélyt adott volna ilyen néven működő egyesüléshez, vagy bármiféle tömörüléshez. Tudjuk, hogy elnökséget is választottak, s határozatokat hoztak arról, hogy csak szervezett munkások lehetnek tagjai.

Az asztaltársaságról elmondottakhoz hasonló az *antialkoholista munkások mozgalma* is.

Céljuk az alkohol társadalompusztító hatása elleni harc; harc a tudatlanság, az előítéletek és az elmaradottság ellen. A szegedi lapok már 1906-ban hangoztatják a harc szükségességét, kiemelik, hogy ettől a mozgalomtól éppen azok idegenkednek legjobban, akik vezetésre lennének hivatva: elsősorban a tanítók, az orvosok.

Megmaradtak a „Szegedi Antialkoholista Munkások Egyesületé”-nek alapszabályai, 1909-ből. Az egyesület célja: „... úgy Szegeden, mint annak környékén lakó munkások közt az alkohol élvezete ellen küzdelmet kifejezni s odahatni, hogy a szeszes italoktól való teljes tartózkodás (abstinentia) minél nagyobb mértékben terjedjen el...” Tag lehet bárki, nemi különbség nélkül, aki 16. életévét betöltötte, s már tagja a Magyarországi Szakszervezeti Tanács kötelékébe tartozó valamely munkásszövetségnek.³⁸

Az alakuló gyűlést 1909. január 3-án tartották a városháza közgyűlési termében. Az alapítók az eddig már ismertetett haladó munkásgárdából kerültek ki: Varsandán László, Pestalics István, Cseh Imre, Tóth László, Vígh István, Balogh Erzsébet, Mollik Sándor, Klucsics Dezső, Ábrahám Márton, Dékány Tamás, Czibula Antal, Boldis József, Róna Bernát, Villim János, Krieg Antal és Sofró Ferenc. (Feltűnő, hogy a tagok között egy nő is szerepel.) Az alapszabályokat a belügyminisztériumba terjesztették fel. A minisztérium többek között törölte a „Magyarországi Szakszervezeti Tanács” kifejezést, mert leirata szerint — „ezen alakulás sem politikai, sem egyleti szervnek nem tekinthető és annak létezése hivatalosan elismerve nincs”.

1906-ban, a nemzetközi Good-Templar rend antialkoholista tagjai azt vitatták, hogy „Marx”, „Darwin”, vagy „Szabadság” legyen-e a páholyuk neve? Szegeden közben már működött egy „Élet” nevű antialkoholista páholy.³⁹ Hasonló antialkoholista tömörülések August Forel, a világhírű svájci professzor hatására külföldön mindenütt nagy számban keletkeztek. Szegeden a lelke Hollós József s radikálisokból álló köre volt. Egy időre Tömörkény Istvánt is meg tudták nyerni a mozgalom számára.

³⁷ Tiszai Viktor (Csongor Győző): Képek a szegedi munkásmozgalomból: Antialkoholista munkások. Dél-Magyarország, 1961. márc. 30. sz. 4. o.

³⁸ Cz. A. iratgyűjteménye. „Good-Templar” jelzésű iratcsomóban.

³⁹ U. o.

Az antialkoholista munkások azt akarták, hogy kiharcolják a város tanácsánál a korcsmák vasárnapi zárvatartását.

*

Összefoglalva az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy *Szegeden a szocialista mozgalmaknak három csoportosulása is volt: a munkás szabad iskola, a Marx asztaltársaság s az Antialkoholista Munkások Egyesülete*. Tagjaiknak lelkes törekvése igazolja, hogy a mozgalmaknak a század elején számottevő erői voltak. Élénk és erőteljes mozgalmi élet kezdett kialakulni Szegeden. Egyre gyakoribbak a rendőrséggel való összeütközések pl. *Wéber István nyomdász egyévi, Széll Mihály párttitkár félévi államfogházat kapott. A mozgalom soronkövetkező feladatai a községi politikában (ebben Szeged úttörő az országban), a tudományos oktatás rendszerezésében s a szövetségi mozgalomban jelölhetők meg. Újabb erőknek, köztük az oroszországi emigráns/Eidus Bentiánnak /és jóval később, a világháború idején Belocerkovszkij Antalnak a munkásmozgalomhoz kapcsolódása növelte a mozgalom forradalmisággal telítettségét.*

Tanulmányunkban olyanokról volt szó, akik több-kevesebb szerepet vállaltak a munkásság harcaiból, s akikről mindezideig semmit, vagy érdemükhöz mérten nagyon keveset olvashattunk.

Ha nem is volt Szegeden Galilei-pör, itt is voltak akik „más rendet láttak az égen”, s akik közül csak kevesen kerülhették el az ellenforradalmi terror idején Horthyék biráskodásait.

Csongor Győző